

TREBA LI HRVATSKOM KAZALIŠTU DOMAĆE DRAMSKO PISMO?

Razgovor s dramatičarem **Ivorom Martinićem** vodio **Matko Botić**

Dovoljno mlad da bi imao zdrav odnos prema zagušljivim centrima moći domaćeg teatra, ali i s dovoljno radnog iskustva u najvećim regionalnim kazališnim kućama, Martinić je idealan sugovornik za razgovor o položaju dramskog pisca u današnjem postdramskom okruženju.

Ivor Martinić (1984) najnagrađivaniji je hrvatski dramski pisac u posljednje vrijeme, a predstave nastale po njegovim dramama plijene pažnju u kazalištima na širokom prostoru regije, od Ljubljane do Beograda. Dovoljno mlad da bi imao zdrav odnos prema zagušljivim centrima moći domaćeg teatra, ali i s dovoljno radnog iskustva u najvećim regionalnim kazališnim kućama, Martinić je idealan sugovornik za razgovor o položaju dramskog pisca u današnjem postdramskom okruženju. Njegov opus još je uvijek nevelik opsegom, ali bremenit interpretacijama koje sežu od klasičnih redateljskih "igara na sigurno", preko pokušaja dubinskih interpretacija do modernih, radikalnih raskida s formom i stilom, pa je zanimljivo čuti što o tom šarolikom scenском životu svojih djela misli pisac kojem se, sudeći po učestalim prijevodima, smiješi i međunarodna karijera. Razgovor otpočinjemo izravnim povodom, priznanjima koje je Martinić zaslužio proteklih mjeseci – njegova drama Moj sin samo malo sporije hoda ovjenčana je Nagradom hrvatskog glumišta, nagradom publike portala Teatra.hr i Zlatnim lovorovim vijencem na sarajevskom MESS-u, a inscenacija te drame u Zagrebačkom kazalištu mladih također je postigla zapažen uspjeh...

Predstava *Moj sin* samo malo sporije hoda osvojila je više

od dvadeset kazališnih nagrada, što govori da se na ovim prostorima volimo nagrađivati, ali i da je na projektu radi-la grupa umjetnika vrijedna priznanja. Nagrade shvaćam kao faktografske potvrde uspjeha u određenom vremenu, one su dokazni materijal da je ono što sam radio u nekom trenutku bilo cijenjeno, što u trenucima konstantnog propitivanja vrijednosti kojom je svaki dramski pisac izložen ipak znači neku vrstu opipljivog mišljenja. U praktičnom smislu, nagradama se ponekad financijski podupire umjetnički rad, nagrade na raznim rezidencijama ili fondovima donose vrlo konkretne bodove, a u socijalnom smislu njima dobivam ili zadržavam status samostalnog umjetnika jer jamče kriterij "umjetničkog zaduživanja hrvatske kulture" te time stječem pravo na socijalno i mirovinsko. Zbog svega navedenog nagrade najradije shvaćam kroz socijalnu kategoriju.

Tvoja priča s *Dramom o Mirjani* i ovima oko nje indikativna je za funkcioniranje domaćih teatar – riječ je o tekstu za koji si vlastitim trudom prvo zainteresirao kazališta u Beogradu i Ljubljani, da bi tek nakon "sigurnosne provjere" u regiji dobio priliku na sceni zagrebačkog HNK-a. Zašto je scenski nesporno zanimljiva *Mirjana* morala svoju šansu najprije tražiti vani?



Drama je objavljena u ovom časopisu 2009. godine i tada sam naivno i, čini mi se, posve prirodno mislio da će kazališna zajednica do nje doći, međutim ništa se nije događalo. Tek kada je u medijima objavljena vijest da će drama biti izvedena u prestižnim kazalištima u Srbiji i Sloveniji, bio sam neugodno iznenađen brojem kazališnih ljudi koji su mi se javljali sa željom da je pročitaju. Do tog sam trenutka mislio da ljudi koji se bave dramskim kazalištem čitaju jedini hrvatski časopis koji se bavi dramskim kazalištem – *Kazalište*. Nisam ni slutio razmjere nezainteresiranosti hrvatskog teatra. Vodstvo HNK-a Zagreb je upravo pročitavši dramu u ovom časopisu odlučilo istu postaviti na pozornicu godinu dana kasnije.

Što bi trebalo poduzeti da se takvi "propusti" ne ponavljaju? Zašto hrvatski teatar nije zainteresiran za sustavno praćenje domaće dramske produkcije?

Do tog sam trenutka mislio da ljudi koji se bave dramskim kazalištem čitaju jedini hrvatski časopis koji se bavi dramskim kazalištem – *Kazalište*. Nisam ni slutio razmjere nezainteresiranosti hrvatskog teatra.

Problem hrvatskog kazališta je u nedovoljnom interesu koji pokazuje prema onome čime se bavi. Zbog toga se svima nama i dogodio "slučaj Mucalo". Velika većina hrvatskih kazališta ne pokazuju kompleksnost u kreiranju vlastitog umjetničkog programa, pa ostavljamo dojam da bi voditi kazalište mogao svatko. Nužno je donijeti novi



Za dramskog pisca je nužno osnivanje linije po kojoj bi mogao pristupiti kazalištima, a to je linija dramaturg kazališta – dramski pisac.

kazališni zakon. Nužno je okupiti umjetničke timove koji će znati pokrenuti, promišljati i prepoznati ono što je dobro u umjetnosti te kako istu proizvesti ili bolje rečeno, isprovocirati. Za dramskog pisca je nužno osnivanje linije po kojoj bi mogao pristupiti kazalištima, a to je linija dramaturg kazališta – dramski pisac. To nije samo e-mail linija slanja drame, nego linija – platforma za razvoj drame. Te linije trenutačno nema jer velika većina hrvatskih kazališta dramaturge uopće ne zapošljava ili ih nema dovoljno pa se ne mogu baviti dramskim piscima, procesom nastanka drame, čitanjem drama, radom na idejama, verzijama, itd. Dok god ne postoje relevantni, javni mehanizmi ulaska dramskog pisca u hrvatsko kazalište, te suradnja trebat će jako puno vremena da talenti dođu do pozornica.

Kako vidiš poziciju festivala Marulićevi dani i nagrade Marin Držić? Na Marulićevim danima 2011. godine nagradu za najbolji dramski tekst dobiva dramaturg Tomićevog populističkog romaneskog hita, a prošle godine priznanje zaobilazi tvoju dramu *Moj sin samo malo sporije hoda* i odlazi zagrebačkom HNK-u za scensko čitanje Krležinih *Gospode Glembajeva*? Isto tako, za svoju dramu *Jednostavno: nesretni* dobio si Držića, ali nakon toga to djelo nije izvedeno ni u jednom domaćem teatru...

Nagrada Marin Držić izgubila je bilo kakav dignitet uslijed incestualizacije kojom je istu osam godina dodjeljivao isti žiri. Srećom, dolaskom nove vlasti prošle godine, ta se praksa promijenila. No šteta je napravljena i tu nagradu nitko više ne shvaća ozbiljno, pa i ne čudi da se nagrade dobivaju, a da se tekstovi ne postavljaju. Marulićevi dani kao festival hrvatske drame u protekle dvije godine pokazuje temeljno nepoznavanje pojma dramskog teksta. Prvo su tu nagradu dali dramaturgiji, a druge su godine tu nagradu dali interpretaciji dramskog djela. To je apsurd u kojem dramski pisci danas žive. Nedavno sam tako dobio i Nagradu hrvatskog glumišta i zapanjio se kad sam shvatio da se ta nagrada dodjeljivala osamnaest godina, a da se nitko nije sjetio da se te nagrade dodjele i dramskim piscima. Isto tako, na Nagradama hrvatskog glumišta od žirija se traži da u jednoj jedinjoj kategoriji procjenjuju tri potpuno različite vrste umjetničkog stvaralaštva kao što

su dramski tekst, adaptacija i dramaturgija. Omalovažavanje i nevidljivost su gotovo konstantni u ovoj profesiji. Kako objasniti da živimo u zemlji u kojoj se prije godinu dana dogodila pobuna više od pedeset hrvatskih dramskih pisaca, a da tu pobunu nitko od kazališta nije podržao? Kazališta nisu ni na koji način reagirala, a Ministarstvo kulture je poslalo objavu u kojoj piše da mi nismo u pravu, nego da je nama dobro. To ignorantsko priopćenje Ministarstva kulture jedan je od najvećih apsurdna koji su dramski pisci doživjeli u proteklih nekoliko desetljeća jer pokazuje da Ministarstvo kulture nema minimum znanja o tome što to znači biti dramski pisac.

Mirjana je dramski tekst koji je u vrlo kratkom vremenu dobio tri relevantna scenska čitanja – možeš li u kratkim crtama predočiti vlastitu komparativnu analizu te tri predstave? Koji režijski postupak te iznenadio, a koji smatraš bližim nekom svom viđenju potencijalne predstave? Jesi li, najiskrenije govoreći, sa svima zadovoljan?

Ono što je bilo konstantno jest da su kroz sva tri scenska čitanja redatelji prepoznavali moje bavljenje mehanizmima pisanja te pokušajem uspostavljanja odnosa literature i kazališta koji pokušavam problematizirati u svojim dramama. Dušan Jovanović je, budući je i sam dramski pisac, najdalje otišao upravo u tom propitivanju odnosa pisca i kazališne predstave. U njegovu viđenju predstave glumci su nosili maske. U nekim trenucima glumci su preuzimali poziciju pisca te su tako na pozornici otvarali pitanje kazališnog mehanizma, pozicije unutar kazališne hijerarhije, te prvenstvo rečenice kroz koju lik potvrđuje svoje postojanje. Nije dužnost redatelja da mi omogući da budem "zadovoljan". Dužnost redatelja je pokazati zašto je odlučio raditi upravo moj tekst. Kazališna predstava je toliko kompleksan organizam da je vrlo teško napraviti odličnu predstavu u svim segmentima. A i kad se napravi dovoljno dobra predstava uvijek na istu djeluju i vanjski utjecaji – publika, prostor, vrijeme, itd. Kazalište živi u trenutku i vrlo je nepredvidljivo. Tako da sam i ja uvijek i zadovoljan i nezadovoljan. Premijera *Drame o Mirjani* u Jugoslavenskom dramskom pozorištu bila je najvažnija premijera koju sam do sada imao jer je to bilo prvi put da je moj tekst za odrasle izveden na pozornici jednog kaza-

lišta, a ta drama je čak tri godine tražila svoje mjesto i čekala da bude prepoznata. Nisam bio u stanju napisati ništa drugo dok ta drama nije bila izvedena. Veliki uspjeh te predstave donio mi je potrebno samopouzdanje da se nastavim baviti ovim poslom. Naravno, JDP je svojom nesumnjivom važnosti na ovim prostorima uvelike utjecao na moju vidljivost u regiji.

Gledajući inscenacije tvog dramskog pisma, od *Ovdje piše naslov drame o Anti* u režiji Ivce Šimića, preko *Mirjane* koju su svaki na svoj način na scenu prenijeli Iva Mitošević, Dušan Jovanović i Anja Maksić Japundžić, do najnovije *Zekaemove uspješnice* u režiji Janusza Kice, može se primijetiti stilska i generacijska šarolikost spomenutih redatelja. Kako svoju suradnju s redateljima vidiš u budućnosti? Čeka li Ivor Martinić još uvijek "svog redatelja", nekoga tko će dramsko pismo nadograditi uistinu pogodnom scenskom nadogradnjom?

Ni u jednom slučaju nisam sudjelovao u odabiru redatelja niti smatram da je to moj posao. Volio bih da redatelji sami odaberu raditi moj komad jer samo tako mogu znati da imaju dobar razlog za to. Moja želja za komunikacijom s redateljem prestaje onog trenutka kada je dramski tekst napisan. Kao dramski pisac mogu računati samo na čitatelja, no u realizaciji mog djela čitatelj nestaje i postaje gledalac. To je paradoks dramskog pisanja kao takvog. Tu tranziciju obavlja redatelj, a ja sam je samo "pripremio" u dramskom tekstu.

Tvoj dramski rukopis nije otvoreno političan, ali definitivno u sebi nosi snažnu povezanost s vremenom u kojem nastaje. Kako gledaš na političnost u vlastitim tekstovima, koliko ti je bitan društveni kontekst?

Čini mi se da uvijek pišem intimnu dramu pojedinaca, a ta se drama prelijeva iz šireg društvenog konteksta. Čini mi se da je društveni kontekst, a time i politički stav stalan u mojim tekstovima. Bol koju *Mirjana* osjeća zbog odsustva punoće življenja ili nemogućnost prihvaćanja vlastitih duboko ukorijenjenih predrasuda prema drugačijima likova iz *Mog sina* svakako imaju veze s ovim vremenom i društvenom strukturom, sada i ovdje. Isto tako čini mi se da način na koji te teme tretiram pokazuju politički stav.

Kako izgleda tvoj proces pisanja? Nisi baš poznat po hiperprodukciji...

Proces je svaki put drugačiji. Dugo tražim temu, a potom sukladnu strukturu. Nakon takve odluke istražujem, ispisujem razne tekstualne materijale i tražim "jezik" drame, tražim rečenicu, materijal kojim ću to izvesti. Stalno imam otvoreno četiri fajla: naslov, tekst predstave, o čemu je predstava i "izbacni" u koji spremam sve ono što je izbrisano. Kada krećem u ispisivanje same drame pokušavam se dovesti u meditativno stanje mira, duboke koncentriranosti. Ponekad se pak na različite načine pokušavam isprovocirati, pronaći načine kako doći do trenutka iskrenosti i istine i onda se bavim time kako te momente pretvoriti u rečenice. Mislim da sam produktivan baš onoliko koliko me hrvatsko kazalište može izdržati. Nema puno kazališta u kojima želim vidjeti svoju dramu, pa me i to pomalo "ulijenilo".

Uz nekoliko svojih kolega pokrenuo si portal Drame.hr, koji je zamišljen kao pokušaj povećavanja vidljivosti domaćeg dramskog pisma. Jesi li zadovoljan s radom tog portala, ima li ikakvih posratnih informacija?

Vođenje portala je odgovoran posao koji dijelim s kolegicama Lanom Šarić i Majom Sviben. Novci koje uspijevamo svojim prijavama na fondove zaraditi su još toliko mali da za sada uspijevamo samo pokriti osnovne troškove sajta, te ne uspijevamo prikazati puni potencijal portala. Za sada ono obavlja osnovnu funkciju, a to je da okuplja hrvatske dramske pisce na jednom mjestu. Pisci se nakon duge vremena međusobno čitaju, mogu se vidjeti tendencije novog dramskog pisma, postoji mogućnost usporedbe, a isto tako i objavljujemo vijesti i korisne informacije. Cilj nam je povezivanje s regijom, organiziranje dramskih radionica, organiziranje prijevoda... Mislim da je to mali korak ka vidljivosti hrvatskog dramskog pisma. Prvi korak je svakako stvaranje zajednice i osjećaja pripadnosti jednoj branši što mislim da portal uspijeva proizvesti. Uz tu inicijativu svakako moram istaknuti Dramaturški kolektiv koji vrlo profesionalno radi dramaturška čitanja, potom DeSadu, festival drama studenata dramaturgije zagrebačke Akademije dramske umjetnosti, te hvalevrijedne projekte koje u korist hrvatske drame radi Drame.hr program Hrvatskog radija, Hrvatski centar ITI, te HC Assitej. Među-

Nije pošteno od dramskog pisma očekivati da se samo "dogodi", "napiše", potrebno ga je isprovocirati.

tim, ignorantski stav hrvatskog kazališta prema dramskim piscima te nebriga prema vlastitoj profesiji i problemi koje su hrvatski dramski pisci starije generacije ostavili mladima neće se moći riješiti i popraviti još puno desetljeća.

Imaš li među mladim dramatičarima koje ste objavili na portalu neke svoje favorite?

Ima odličnih dramskih autora, najmundrije bi bilo da čitatelji sami posjete portal Drame.hr i uvjere se na licu mjesta u raznolikost drama. Volio bih da ne gledaju samo dramska djela kao cjeline nego da pokušaju prepoznati i originalne glasove koji se javljaju. Sanjam o tome da će hrvatska kazališta prepoznati te talente i potaknuti ih na rad, te da će tako zajedno raditi na provociranju novih tekstova, bilo kroz suradnju s različitim umjetnicima, bilo slanjem na radionice... Bitno je izbjegavati dobar stari običaj tapšanja po ramenu i krljaticu "šalji kad nešto napišeš" – na hrvatskoj drami treba raditi da bi i cjelokupna produkcija bila što kvalitetnija. Nije pošteno od dramskog pisma očekivati da se samo "dogodi", "napiše", potrebno ga je isprovocirati.

Pratiš li rad domaćih teatar? Možeš li izdvojiti neke pojedince ili institucije za koje ti se čini da uspijevaju napraviti "korak naprijed"?

Pratim rad kazališta u zemlji i u svijetu. U Hrvatskoj volim ono što radi Teatar &TD i ZKM, kao i pojedine nezavisne skupine. Uzbudjuju me jako projekti Anice Tomić i Jelene Kovačić, Olivera Frlića, Ivica Buljana, Matije Ferlina, Saše Božića, Vedrane Klepice, Natalije Manojlović, Damira Bartola Indoša, tandema Rajković-Jelčić... Iz regije pratim rad Biljane Srbijanović, Miloša Lolića, Milene Marković, Selme Spahić i Tomija Janežića.

Osim kao pisac originalnih dramskih tekstova, u domaćim teatrima prisutan si kao dramaturg i dramatičar u šarolikim projektima, od predstava za djecu do inscenacija romana suvremene fature kao što je

Baba Jaga je snijela jaje Dubravke Ugrešić. Kako gledaš na taj dio vlastitog djelovanja?

Nisam zadovoljan svojim radom kao dramaturg te sam se te profesije prije nekoliko godina odrekao. Nisam pronalazio svoj prostor i razlog djelovanja, pa sam odlučio da je poštenije da sebe i ostale poštediti takve vrste angažmana. S druge strane, jako volim raditi kazališne adaptacije jer volim svoj kazališni jezik sukobiti s jezikom nekog drugog autora. Volim ući u svijet drugog pisca, vidjeti njegove razloge, ritam disanja, poglede na umjetnost. To me jako uzbuđuje i volio bih raditi više adaptacija. Ostati svoj u kazališnom procesu je teško, uvijek je potreban kompromis, što mi teško pada pošto sam razvio sebičnost nad vlastitim materijalima i vremenom. Kazalište je uvijek pitanje moći. Trudim se naučiti manipulirati, ali i vjerovati.

Tvoje drame prevedene su i na mnoge strane jezike. Što se s njima događa vani, i koliko očekuješ od međunarodne karijere? Je li to gorke-slatko životno trajanje, koje uvjerljivo ocrtavaš u vlastitim djelima, jednako upečatljivo i u drugim europskim kulturama?

Drame su prevedene na dvanaest jezika što je veliki broj za prilično skroman opus. Kao pisac vezan sam uz ovu kulturu i jezik i uvijek postoji strah na koji način će se to uspjeh integrirati u drugu kulturu i drugi jezik. Naravno tu je i pitanje prijevoda iznimno delikatno, s obzirom da je teško nadzirati rad prevoditelja i procijeniti da li istom prilaze s jednakom posvećenošću koju sam ja imao u pisanju drama. Teško je napraviti međunarodnu karijeru kao pisac iz male zemlje. Trenutačno imam agenta za francusko tržište i minimalno sam prisutan sa svojim dramama na tom prostoru. No teško je održati kontinuitet, jer moje drame, koliko god bile "gorko-slatke", dosta su i različite jedna od druge, pa se teško *brendirati*. Uspjeh u inozemstvu za sada je više stvar ekscesa, a također ovisi i o trenutnoj modi koju kazališta u inozemstvu "nose", političkoj situaciji u svijetu i mnogim drugim stvarima... Mislim da put ka uspjehu na međunarodnom tržištu ovisi o uspjehu u vlastitoj zemlji, koji se ne bi trebao dogoditi samo meni nego cijeloj jednoj generaciji dramskih pisaca. Tada bi Europa počela istraživati što se događa u ovom dijelu svijeta. Drugim riječima, moj uspjeh u inozemstvu će se dogoditi kada se dogodi uspjeh u inozemstvu većoj grupi autora s ovih prostora.



Priželjkujem neku kazališnu suradnju koja će me izbaciti iz "sigurne" zone djelovanja kao dramskog pisca

Kako u današnje recesijsko vrijeme živi (prežijeva) uspješan dramski pisac mlade generacije bez stalnog izvora prihoda? Primjećuješ li porast zanimanja za svoj rad nakon brojnih priznanja?

Imam projekte koji će se razvijati od 2014. godine, no da bih preživio do tada, morat ću se baviti nekim drugim vidovima umjetničkog rada. Nije me strah godina koje dolaze. Iskoristit ću tu pauzu do novih projekata da bi istražio koji još prostor djelovanja mogu preuzeti, da bih se što manje kompromitirao, a što više računao mogao platiti.

Na čemu trenutno radiš? Možemo li u budućnosti od tebe očekivati i rad u drugim medijima, rodovima i žanrovima?

Upravo radim na adaptaciji jednog proznog djela u filmski scenarij. Započeo sam pisati i novi dramski tekst. Priželjkujem neku kazališnu suradnju koja će me izbaciti iz "sigurne" zone djelovanja kao dramskog pisca i natjerati da preispitam vlastite granice, te koja će mi otvoriti nove prostore rada.